

ADATOK WESSELÉNYI FERENCZ FÜLEKI KAPITÁNYSÁGÁHOZ.

(1634—1638.)

Wesselényi Ferencz, Wesselényi István és Dersffy Katalin fia,¹ Bosnyák Tamás halála után (1634 deczember 19)² lett füleki kapitány. A kapitányságok betöltésénél akkor követett szokás szerint *Bosnyák Tamást* tulajdonképen fiainak kellett volna követniök e fontos tisztség betöltésében; idősebbik fia azonban már korábban elhalván, a fiatalabbik, István pedig az egyházi pályára lépven,³ leányának, a szent életéről híres Zsófiának urára, *Wesselényi Ferenczre* esett az irányadó tényezők figyelme. Főpártfogója gróf *Eszterházy Miklós* nádor volt, a ki *Wesselényi*-vel rokonságban állott,⁴ s a ki röviddel Bosnyák Tamás halála után már lépéseket is tett kineveztetése érdekében. 1634 január 12-én levélben kereste fel gróf *Pátfly István* érsekujvári főkapitányt, mint a kinek jogai közé tartozott a hatósága alá tartozó kapitányságokra való jelölés, arra kérve abban a főkapitányt, hogy a király előtt elsősorban Wesselényit hozza javaslatba. «Ha Isten (Bosnyák Tamás) öregbik fiát éltette volna, ugyan két kézzel kellett volna kapni és commendálni ő kelme helyébe, de Isten azt kivévén ez világból, az másik fia penig szegénynek pappá lévén, azt kell mégis tovább commendálnunk, az

¹ V. ö. *Deák Farkas*: A Wesselényi-család őseiről. Budapest. Akadémia. 1878. 35. s. köv. II.

² *Századok*. 1875. 414. l.

³ *Nagy Iván*: Magyarország családai. II. 205—206. l. csak egy fiúról tud.

⁴ Gr. *Eszterházy Miklós*, Magyarország nádora. Pest, 1863. I. 8—12. l.

ki örökös az jószágban, úgy mint Wesselényi Ferencz uramot, ki noha ifjú, de jó és hasznos embert várok belőle s rendelhetni is oly megért és hallott-látott embert melléje, az ki segítségére lehet ő kglmének.»¹

A nagy befolyású pártfogó közbenlépésére *Wesselényinek* füleki kapitánnyá való kineveztetése megtörtént ugyan, a fiatal kapitány azonban nehezen tudta megszokni alárendeltségi és függő helyzetét. Természeténél fogva féktelen, indulatos, korlátokat nem tűrő egyéniség volt² s ezen tulajdonságai most, felelősségteljes tiszteben sem változtak meg. Mindezekhez járult a hírnévre és dicsőségre való vágyódása is; érezte, hogy fiatal korban történt kineveztetését vitézi tettekkel, személyes bátorságának, katonai tudásának jeleivel kell igazolnia, de viszont tapasztalnia kellett, hogy keze teljesen meg van kötve, szorosan kell alkalmazkodnia az előírások s a «hadakozó tanács» rideg utasításaihoz, melyeknek a nagyravágyó fiatal kapitány csak gondolkodás nélküli végrehajtója lehetett, minden egyéni kezdeményezés és vállalkozás nélkül. A bécsi udvar politikájának szempontjából ez megokolt volt.

A másfél évtized óta szakadatlanul folyó háborús küzdelmek a bécsi kormány összes erejét igénybe vették. A svédeknek győzelmes beavatkozása a harminczéves háború alatt ismert küzdelemben, a Habsburgok helyzetét rendkívül válságossá tette Közép-Európában; a bécsi kormánynak minden erejét a túlhatalomra jutott svédek ellen kellett összpontosítania s ezért aggodalmasan kerülni kívánt minden új bonyodalmat és összeütközést a török portával. *II. Ferdinánd* már 1632 szeptember 20-án arra utasította *Pálffy Istvánt*, hogy a törökökkel kötött béke értelmében óvakodjék minden támadástól s alárendelt közegeivel is tartassa meg a békét, sőt ha török foglyai volnának; azokat haladéktalanul bocsássa szabadon.³ 1633 július 11-én a haditanács figyelmeztette az érsekujvári főkapitányt, hogy tel-

¹ Eredetije a gr. Pálffy-féle pozsonyi senioratusi levéltárban. A. I. L. 5. f. 5.

² V. ö. *Deák Farkas*: Wesselényi Ferencz gyilkossági vád alatt. *Századok*. 1876. 97 s köv. l.

³ Eredetije a gr. Pálffy-cs. pozsonyi senioratusi lt. A. I. L. 4. f. 2.

jes erővel gátolja meg a végvárok katonáinak a török panaszlevelekben emlegetett kihágásait, hogy a törököknek megtorlásra ürügyet ne adjanak.¹ Ugyancsak *II. Ferdinánd* 1635 november 24-én nyomatékosan felhívta *Pálffy István* figyelmét arra, hogy a joghatósága alatt lévő végházakban a békekötés pontjai ellen semminemű kihágást meg ne tőrjön.²

Ennek a szigorúan védelmi politikának természetesen csak abban az esetben lett volna értelme, ha a béke szoros megtartását a török vitézektől a porta részéről is megkövetelték volna, illetőleg ha a porta ilyen irányú intézkedéseit a török végbeliek is figyelembe veszik. A tényleges helyzet azonban ezen években akként alakult, hogy a szigorú passzivitásra szorított magyar határvédelemmel szemben a törökök aktivitása mindinkább élénkebbé vált s ennek következtében a határőrvidékek teljesen ki-voltak szolgáltatva a török katonák portyázásainak. A bécsi kormány a törökkel mindenáron való békés viszony fenntartásának szükségét tartván szembe elött, elnázte a törökök túlkapásait, ellenben azonnal kész volt megtorolni a magyar vitézek minden kihágását, főleg ha azokat hivatalos helyről, jogorvos-lást követelve adták értésére, csakhogy a portával való háború veszedelmét elkerülje.

Ily viszonyok közt *Wesselényinek* nehéz volt a helyzete. Eleinte igyekezett ugyan alkalmazkodni a király s a haditanács rendeleteihez, utóbb azonban a török katonák túlkapásainak láttára, nemkülönben a hozzáérkező panaszok hatása alatt maga is fegyverhez nyúlt s erőszakosan torolta meg a sérelmeket, sőt önálló akciókat is kezdeményezett. Így 1636 február 19-én, *Bethlen István* mozgalmával kapcsolatosan azt jelentette *Pálffy*-nak, hogy pontosabb hírszerzés végett *Eger* felé katonákat küldött ki, a kik «rossz hat törököt hoztak» a leveleken kívül. Vállalkozásának egyedüli célja csak hírszerzés volt, «ha azért valamit másképen adnak Nagyságod elibe, ne adjon helyt senkinek, mert nem csatára, hanem csak az levelek és nyelv kapni küldtem volt».³ Május 6-án arról értesítette a főkapitányt, hogy

¹ Eredetije u. o. A. I. L. 5. f. 6.

² Eredetije u. o. A. I. L. 5. f. 2.

³ Eredetije u. o. A. I. L. 5. f. 1.

előtte való napon «fényes nappal Hajnácskő alá csapott volt az török, de semmit sem kaphatott meg, nagy gyalázattal visszament;» jelenti, hogy budai szökevények állítása szerint újabb rablások várhatók. «Mi azért itt vigyázásban leszünk, az mint az szegény rongyos katonáktul lehet.»¹

A magyar végbeli vitézek ellenállása és kisebb-nagyobb sikerekkel járó vállalkozásai természetesen felingerelték a hódolt-sági vezéreket, a kik azokban a béke megszegését látván, azonnal panaszló levelekkel fordultak az udvarhoz és Pálffy főkapitányhoz. Az udvar és az annak szellemében eljárni köteles főkapitány az ismertetett külpolitikai helyzet hatása alatt haladéktalanul eltiltottak minden hadi vállalkozást.

«Az mi az minket vádoló török hitetlenségét nézi, — írja *Wesselényi* 1636 május 19-én Pálffynak — ők az ebek azt akarják, hogy önekik mindent szabad volna rajtunk mívelni s nekünk csak nézni sem szabad volna reájuk, minket vádolnak s az magok lator nyughatatlanságokat tagadják és fedezni, szépiteni akarják. Igazságot irok Ngdnak, van négy avagy öt vasárnap, hogy Filekhez egy mélyföld-félmélyföldnyire fényes nappal alája ütött s az isteni szolgálatot elmulattatván velünk, felültett. Ihon fényes nappal csak egy mélyföld Filekhez, hódolt falut Szerkét meggyújtották, tiz szegény hajdura találván, igen nagy harcztot tartottak, de ott is megszegyenitette Isten őket, az mint azelőtt is megírtam vala Ngdnak. Csak igen hamar azután meg Hajnácskő alá ütöttek fényes nappal, el akarván kapni az szegény hajnácskőiek lovait, avval nem gondolván, meg Somoskő alá ütöttek, honnét egy hajdut elvittek, pribékké tették.... egyszóval merő tökéletlenség minden dolgok, egyéb sok szokatlan új dolgokat is kezdetek a török vitézek, egyszóval mindenre ők adnak mindenféle kapdozásra okot.»²

Az természetes, hogy a füleki magyar vitézek nem nézték tétlenül a törökök portyázásait s azokat a lehetőség szerint megtorolták, bár a főkapitány ismételten utasította *Wesselényit*,

¹ Eredetije u. o. A. I. L. 5. f. 1.

² Eredetije a gr. Pálffyak pozsonyi senioratusi levéltárában. A. I. L. 5. f. 1.

hogy «az törökre való csatázástól a vitézlő rendet megtartóztassa», s bárki vétene is a tilalom ellen, azt szigorúan büntesse meg.¹ *Wesselényi* ily viszonyok között maga sem tudta, hogy török támadás esetén tulajdonképen mihez tartsa magát. «Az hírek szaporodton szaporodnak, minden bizannyal hozák ezen órába, hogy az török ha nem ez héten is, de hétfőn ez jövő héten megindul és Hatvanhoz száll, — jelentette gróf *Pálffy*-nak 1636 szeptember 10-én, — ki ha úgy lenne, egyáltalán fogvást elhigyjé Ngod, nem Bethlehent viszik be, hanem valamely vég-házat fogja elrontani (kire Isten ne segítse, sőt megszégyenítse), avagy egy nagy romlásunkra való rablást fog mivelni. Ngságod-tul azért információt kérek, ha táborba száll, szabad-e rajta kapdozni és nyelvet fogatni, hogy tudhassuk mihez tartani magunkat.»²

A főkapitányi utasítás azonban változatlanul akként hangzott, hogy «se nyilván, se penig titkon semmit... parancsolatja kívül» ne cselekedjenek; ha komoly támadástól tartanak, akkor idejekorán gondoskodjanak megfelelő védelelről, egyébként azonban minden hadi művelettől tartózkodjanak. Minthogy a Bethlen István-féle mozgalommal kapcsolatosan a budaiak készülődéseiről valóban komoly hírek hallatszottak, de azt senki sem tudta, hogy a török csapatösszevonásoknak mi a tulajdonképeni céljuk, *Wesselényi* a főkapitányi utasításhoz alkalmazkodva, a Bányavidék bányamunkásait szervezte meg, a kik «nagy istenkedésére» 1636 szeptember 20-án mintegy 300-an meg is jelentek *Fülek* várában s jöllehet *Wesselényi*-nek határozott értesülései voltak a tekintetben, hogy a budai törökök *Jászberény* körül táboroznak bizonytalan célból, kénytelen volt azokat néhány nap múlva mégis hazabocsátani, kétségkívül azért, mert huzamosabb ideig való eltartásukra nem volt berendezkedve.³

A sok riasztó hír, a mely hol nagyitva, hol elferdítve érkezett *Érsekujvárra*, a főkapitányt, bizonyára a haditanács utasi-

¹ *Wesselényi* Ferencz levele gr. *Pálffy*-hoz. Eredetije u. o.

² Eredetije u. o. A. I. L. 5. f. 1.

³ *Wesselényi* 1636 szept. 16-i és szept. 21-i levelei *Pálffy*-hoz. Eredetiben u. o.

tására, arra készítette, hogy a végbeli magyar haderőt szigorú készenletbe helyeztesse. Utóbb kitént ugyan, hogy a hódoltsági török csapatok *I. Rákóczy György* ellen vonultak *Bethlen István* érdekében, sőt október elején már biztos értesülések szóltak arról is, hogy vállalkozásukat *Nagyszalontánál* jelentékeny kudarcz érte,¹ egyelőre azonban teljes bizonytalanság uralkodott az iránt, hogy a hódoltsági haderő tartózkodni fog-e ezek után minden további hadművelettől, vagy pedig másutt fog próbálkozni. Ennek tulajdonítható, hogy gróf *Pálffy* az összes végváarak kapitányait szigorú készenletre és szükség esetén kivonulásra utasította, csupán a füleki kapitánnyal tett kivételt, a kinek a török ellen esetleg szükségessé válható hadműveletekben nem jelölt ki szerepet. Ez a kényszerű tétlenség és mellőztetés rendkívül bántotta a nagyravágó *Wesselényit*. «Miuta az Ngod levelét vettem, — írta 1636 október 26-án *Pálffynak*, — melyből értém, hogy engem az több végbeli kapitányok között itthon tyükültetni hagy, úgy tetszik, hogy azulta nem vagyok az, az kinek kellene lennem, hanem mint egy holt eleven vagyok s nem találhatom elmémben, micsoda vétkemért büntet Ngod... mert nemhogy az haragra okot adnék, de ha lehetne, még az árnyékjának is Ngodnak szolgálnék; ez világon csak olyan vagyok itt, mint egy fakép, im látom s hallom, hogy készülődnek az emberek, de hova, s mire, semmit nem érthetek, maga talán nekem is nem ártana országom dolgaiba valamit értenem. Kérem Ngdat, ne gyalázzon meg oly igen s ne hagyjon engem is legutolsóznak az végekbe, mért inkább életem fogytát kívánom, hogy ne mint ilyen nagy gyalázatom.»²

1636 telén a törökök harci tevékenysége teljesen megszűnt, így *Wesselényi* is megnyugodhatott, mert kapitányi tekintélye és vitézi neve nem forgott veszedelemben. 1637 tavaszán és nyarán azonban ismét élénkebbé vált a végbeli élet. A hódoltsági törökök, hogy a múlt évi kudarczot helyrehozzák, mind merészebben viselték magukat, portyázó csapataikat sűrű rajok-

¹ V. ö. *Lukinich I.*: *Bethlen István támadása 1636-ban. Századok.* 1910. évf.

² Eredetije u. o. A. I. L. 5. f. 1.

ban bocsátották a hódoltsági határokkal szomszédos magyar területekre zsákmány- és rabszedés végett, úgy hogy a panaszok a zaklatott magyar községek részéről állandókká váltak. *Wesselényi*, tekintettel a sok császári és főkapitányi tilalomra, eleinte tehetetlenül szemlélte a *Pülek* szomszédságában nap-nap után ismétlődő török visszaéléseket, utóbb azonban már nem tudta magát türtöztetni, s azért merész elhatározással maga is a tettek mezejére lépett; úgy látta, hogy panaszokkal nem lehet eredményt elérnie s bár érezte elhatározásának súlyát, a főkapitányt, illetőleg a haditanácsot befejezett tények elé akarta állítani. «Ngodnak azt akarom tudtára adnom — jelentette 1637 június 5-én gróf *Pálffy* főkapitánynak —, hogy ez napokba az váczai bégnek én meghallottam dühös hitetlen lator szándékját az szécsényiek ellen, nem akarván occasiomat elmulatnom, hertelen az az mennyi lovasnak szerit tehettem, mintegy 155-tel, mentem Szécsényhez, ott is 100 lovas adta velem magát, *Bujákbul* 20, *Gyarmatbul* 16, *Palánkbul* jó 15 s így coniungálván magunkat, mentünk csak Szécsényhez közel egy pusztába napolni, nem tudván semmit az váczai bégnek kinnléte felől, noha értettem volt már szándékját. Ő az török kibocsátván 19 lovasát martalékul Szécsény felől, hogy az szegény szécsényieket kivegyek, akadtak az mi nyomunkba, kik meglátván csapásunkat, menten megtértek. Ez minekünk értésünkre esett, menten 69 válogatott jó lovasat küldtünk az 19 lovasnak nyomára s magunk felülvén, ballagtunk az mezőre, akarván annak az egynehány lovasnak elejit venni. Csak egy völgybül véletlen kijöve az váczai bég szép rendelt seregével, lovasával s gyalogjával s dühös módon belénk kapa s bizony dolog igen kevés hijja, ha Isten nem leszen vala velünk, megfutamatott volna bennünket, mert igen markoson kezdett volt velük banni, s az az válogatott 69 lovasunk sem volt velünk, hanem nyomozta azokat az 19 törököt, az török pedig 760-an voltak lovasával és jó 100 gyalogjával. Majd félóráig csak néztünk egymásra, nem mervén neki menni. Isten segítsége velünk lévén, neki menénk és úgy megverők, hogy 81 fejet vettünk, 59 elevent fogtunk s magát is az béget csaknem fél mérföldig Váczhoz üzték s az kit érhettenek benne, ölték s vágták, igen nehezen szaladt el, az sü-

vegét is itt hagyta.» — «Igy tartják ám ök az ebek az békeséget, ha résen nem lett volna fülem, megtréfáltak volna, avagy szintén utolsó ruinába hozták volna az szegény szécsényieket. Mégis az számtalan lövésbe s kemény harczon az mieinkbe, mind az kik ott voltunk, 6 avagy hét katona halálnál több nem volt, sebesekek elegen vannak. Ezt akarám Ngodnak tudtára adnom», — fejezte be *Wesselényi* a jelentést.¹

Előrelátható volt s ezt a következmények igazolták is, hogy a hódoltsági török vezérek az imént szenvedett vereséget nem fogják elhallgatni, hanem a béke megszegésének czimén elégtételt követelnek mind a főkapitánytól, mind magától a császártól. Fellépésüknek volt tulajdonítható, hogy a császár 1637 szeptember 19-én újból felújította a korábbi tilalmakat,² de mivel bizonyossá vált, hogy a török végbeliek a béke határozatait egyáltalában nem vették figyelembe s méltán gyanút keltő hadmozdulatokkal, csapatösszevonásokkal állandó izgalomban tartották a magyar határörvidék lakosságát és katonaságát,³ *Wesselényi* ellen eljárást nem indítottak. Sőt *Wesselényi* kívánságára és eljárásának igazolására *Pálffy* főkapitány vizsgálatot rendelt el Bars és Nógrád vármegyékben annak megállapítása végett, hogy a két, részben *Fülek* hatósága alá tartozó vármegye lakosságát érte-e a hódoltsági törököktől a béke napjaiban kár emberben, vagyonban, vagy sem.

A barsmegyei inquisitio (1636 október 25—28.) eredményeképp megállapították, hogy a törökök a megye területéről *Papos Mihály* szolgabíró járásában az utóbbi évek alatt 65 embert raboltak el; *Semleky János* szolgabíró járásában 26 falut behódoltattak, felégettek és kiraboltak úgy, hogy ezekben 113-an estek a tűz áldozataiul; 25 embert levágtak, 250-et pedig rablásba hurcoltak; a lévai várórség is rendkívül sokat veszített emberben és értékben egyaránt 1630 óta. Hasonló eredményekre vezetett a nógrádmegyei inquisitio is (1637 október

¹ Eredetije u. o. A. I. L. 5. f. 1.

² Eredetije u. o. A. I. L. 4. f. 2.

³ V. ö. *Wesselényi* 1637 június 18-iki, okt. 15-iki leveleivel. Eredetiben u. o. L. 5. f. 1.

26.¹⁾ és így ezek alapján kétségtelenné vált, hogy *Wesselényi* kényszerhelyzetében másképp nem cselekedhetett s ennek következtében őt a béke megszégésével nem lehet megvádolni.

Wesselényi első nagyobb próbálkozása tehát eredménnyel járt; nem lehet tehát csodálkoznunk azon, hogy a fiatal kapitány önbizalma is megnövekedett. A téli hónapok alatt mindamellett, kémszemléket, kisebb felderítő szolgálatokat nem tekintve, általában pihent a vitézek vállalkozási kedve, a tavasz beálltával azonban ismét megélnékültek a határőrvidékek; magyar és török egyaránt készülődött. 1638 április 30-án az általános harczias hangulat hatása alatt jelentette *Wesselényi* a főkapitánynak, hogy «*elunván teljességgel az hatvaniaknak rajtunk való poczkázását, majd csaknem minden héten kétszer behozák a híret, csak rövid üdő alatt, miuta Forgács Ádám uram elment, kétszer voltak Buják alatt feles lovassal, gyaloggal, maga jelen lévén az bég is; sohova csak nem is mehet se hajdu, se gyalog is, hogy meg ne üzné, kergetné. Most is hozák hírül, hogy feles gyalog van az Mátrán, én is szintén ezen órába ugyan szép szerrel, lovassal, gyaloggal indulófélben vagyok reájok, mint adja Isten, Ngdnak menten tudtára adom.*»²

A *Wesselényi*től annyira óhajtott hír- és dicsőségszerző alkalom csakhamar kínálkozott is. 1638 május 3-áról kelt levelében már jelentést is küldött *Pálffy* főkapitánynak az eredményről. Szerinte a mérközés a következőképen folyt le: «*Az mint minap Ngdnak Kegyelmes Uram megírtam, hogy az hatvaniaknak untalan való rajtunk való regnálását, cziripelését eluntam, utánok indultam vala, kiket még az Mátrán innét előtalálván, elvonódtak vala az Mátrán által, mind utánok menvén, Gyöngyösön túl megsötétedvén, nyugodtunk, elfáradt állapottal lévén, az katona aludt és némely veszteg ült. Ugyanazon törökök ránk ütvén, véletlen hozzánk lövöldöztek, az lovakba mintegy harminc való el szaladott és ott közülünk ötig valót megöltek, de osztán gyalog nekik szállván az bokroknak, 13-at elevenen hoz-*

¹ Az inquisitio eredetije gr. Pálffy-család pozsonyi senioratusi levéltárában. A. I. L. 7. f. 12.^v

² Eredetiben u. o. A. I. L. 5. f. 1.

tunk, 15-öt benne levágtunk két pribékkel együtt; de az lovakban már feleset vissza hoztanak, még mintegy 18 van hátra benne, sebes van feles közöttünk. Az gyalog dobosunkat meg-lövé, az dobot ott találták az gazba, annál nagyobb kárt nem vallottam. Tudom Kegyelmes Uram, az hamis irigy nyelvek máskülönbén fogják Ngdat informálni, de Istenemmel bizonyítom, sem vár alá nem küldtem, sem várat nem látám, hanem inkább ök ütöttek reánk, ha azért valaki Ngod előtt vádolna, kérem alázatosan Ngodat, hitelt neki ne adjon.»¹

Wesselényi jól sejtette, hogy a főkapitányt török részről is meg fogják keresni panaszlevelekkel. Ali hatvani bég valóban rövid idő múlva már levelet intézett Pálffyhoz, a melyben szemrehányást tett neki a béke megszegéséért. «Csak efelől kellették levelem által megtalálnom Kegyelmedet, mint vitéz barátomat — írja a hatvani bég —, hogy ez napokban elmulván Wesselényi Ferencz, az füleki főkapitány, ilyen mód nélkül való dolgot cselekedett. Ez elmúlt vasárnap éjjel, hogy alájövé az mi földünkre, csak közel Hatvan várához, az lesben állván gyalog: jával, némettel és lovassal, voltak öt vagy hatszázan, hogy minket hatvani vitézeket megcsufolna, lovainkat és csordánkat el-el hajtás. Annak előtte küldtem volt Gyöngyös környül való falukra 33 gyalog legényt, hogy eljárják azokat az falukat, valamely falu az Hatvan szancsokságához tartozó, hogy palánkfát hoznának az várnak épületére. Onnat azok az vitézek visszatérvén és hazajövé, ott az lesben reá találtak Wesselényi Ferenczre, hogy az völgyben mint az csorda úgy feküdtek. Azért a vitézek 33-an voltak, hozzá lövöldöztek és megfutamodtak mindgyarást az 500 ember, lovaikat elhagyták, fegyvereket elhagyták, fegyvert, köpönyeget és egyéb portékát három kocsi-val hoztanak is az vitézek. Mindezeknek felette 40 lovat és három fejet és egy elevent, az ő maga főlovát is három pisztoly puskával és öt farkas bőrrel és egy réz dobbal. Ilyen szép nyereséggel járt ő urasága. Azért mindaz hatvani vitézek utána ment volt, hogy elejit vegye, annak köszönje, hogy nem talál-tuk, mert bizony dolog, hogy annál is rutabbul járt volna. Mi

¹ Eredetiben u. o. A. I. L. 5. f. 1.

hatvani ágák csudálkozunk rajta, hogy ilyen úr lévén, ilyen mód nélkül való dologban elindul, mert ha valami csavargó cselekedte volna, nem volna szégyen, de hogy ilyen nagy úr lévén, ilyen mód nélkül való dologban foglalja magát, azon csudálkozunk, azért mi az két császár között való frigyet fel nem bontatjuk, hanem ő bontotta az jó szomszéd barátom, de én ezt semmiképen el nem szenvedem, hanem az hatalmas Vezér pasának megírom, hogy nem mi vagyunk az okai az frigy felbontásnak.»¹

Wesselényi és a hatvani bég jelentése közt nyilvánvaló éles ellentét észlelhető; mind a ketten maguknak, illetőleg vitézeiknek tulajdonítják a sikert, a melyet számszerű adatokkal kívánnak bizonyítani. *Pálffy* főkapitányt rendkívül bántotta a bég levelének hangja és még inkább az a szégyenletes kudarc, a mely a bég levele szerint *Wesselényi* vállalkozását érte, s a melyet *Eszterházy Pál* nógrádi kapitány jelentései is igazolni látszottak. *Eszterházy* nem volt jó embere *Wesselényi*nek, kitől rossznéven vette, hogy a törökkel fennálló béke ellenére is valószínű hadjáratokat intéz időnként a hódoltságiak ellen, holott ugyanakkor másoknak vesztég kell ülniök. Egyik levelében (1638 május 2.) meg is írta *Pálffynak*, hogy «*Wesselényi* uram most hatodfélszázad magával vagyon Hatvan alá, maga írja nékem tegnap és csak eddig is próbálhattak, ha kivehették ökö; ma jönnek Hatvan felől emberim, azt hiszem megértem, mivel járnak. Az ilyent sajnálják osztán az alacsonyb renden valók».² «Im hogy az az *Wesselényi* uram csatája lett, annál inkább keseregtek rajta,» — írta ugyanő május 9-én.³ S ha legalább eredménnyel járt volna *Wesselényi* vállalkozása! De *Eszterházy*nak az volt a meggyőződése, hogy a hatvani bég jelentése közelebb jár az igazsághoz, mint a füleki kapitányé. «Tegnap azért az mint odajárt — írta *Eszterházy* május 5-én a főkapitánynak —, maga megírta énnekem es im *Ngodnak* az maga levelét fölküldöttem. Én tudom, hogy másképen volt az dolog.

¹ Egyidejű másolatban u. o. A. I. L. 4. f. 9.

² Eredetije u. o. A. I. L. 5. f. 4.

³ Eredetije u. o. A. I. L. 5. f. 4.

de ökegyelme szépíti az dolgot.» «Én soha nem tudom — teszi hozzá szemrehányólag —, mint vagyunk el ez dologban, hogy együtt ily szabadosan cselekedeznek, s másutt nem szabad.»¹

Pálffy főkapitány maga is osztozott *Eszterházy Pál* felfogásában, annnyival is inkább, mert néhány nap múlva a törökök panaszaíra *III. Ferdinánd* rosszalását fejezte ki a miatt, hogy a hatósága alá tartozó végbeli katonaságot nem tudja féken tartani.² Ezért a történetekről azonnal jelentést küldött Bécsbe, de egyidejűleg *Wesselényinek* is megküldötte a hatvani bég levelének másolatát azzal, hogy magát, illetőleg vállalkozását igazolja.

«Kegyelmes uram, — írta erre május 22-én *Wesselényi* — 11-én Ngodnak Ujvárból költ levelét az hatvani bég hamis vádló levelének páriájával 21-én adák meg. Ugy látom, hogy Ngodat némely irigy nem jó akaróim rám haragitották. Az hatvani levél oly nagy hazugság; lelkeimre írom Ngodnak, egy periodus igaz nincsen benne, látom némely barátimnak Ngdok előtt való alám áskálását, de Kegyelmes uram nem félek attul, ha inquisitióra megyen az dolog, hogy se Ngod előtt, se császárom előtt megpiruljon az orcám s hiszem Istent, az irigy hamis informálók szegyent vallanak Ngod előtt; mert ha azt megbizonyítja valaki, hogy én Hatvan alá mentem, vagy martalékimat kültem Hatvan alá, avagy csordáját igyekeztem elhajtani, nincsen mit tennem, kezébe uramnak üstököm, otan bánjék velem, mint akarja; ha az hír behozás nem elég mentségem, tudják meg az bujági főkapitányt, hányszor irt az hatvaniaknak vár alá való menetelek felöl; az sem elég, él az ember, az ki a török jó és hü emberemtül izente meg, ha aluszom-e, avagy mit művelek, mert azokat az gyalogokat négy pribékkel hálóra nem keritem, kik itt csaknem mindennap orrom előtt pockáznak. Ha ezek nem lesznek helyesek, arrul nem tehetek, látom sokan szegény fejemenek gyalázatos vesztetre sietnek. Hogy Ngod Kegyelmes uram, császár urunkat ellenem, szegény méltatlan szolgájára haragitja és informálta, arrul nem tehetek, noha Istenem után Ngodat tartottam egyik oltalmazómnak és kegyes pátrónusomnak s most

¹ Eredetije u. o. A. I. L. 5. f. 4.

² Eredetiben u. o. A. I. L. 4. f. 5.

is erősen bizom ahhoz, az Ngod kegyes patrocíniumjához, hogy Ngod leszen az én oltalmom az én sok hamis vádlóim ellen s kérem is, ne vessen el engem, alázatos szolgáját, hanem vévén kegyelmes grátiájába, mind uram előtt s mind akar hun, legyen tisztességem oltalmazó kegyelmes patrónusom.»¹

A bécsi udvar *Wesselényi* vállalkozását szintén elítélte:² tekintve azonban *Wesselényi* összeköttetéseit és magas pártfogóit, nem siettek vele szemben az ilyen esetekben szokásos eljárás foganatosításával. Ezt a körülményt, nemkülönben *Wesselényi*nek azt a cselekedetét, a mellyel ez *Pálffy* egyik korábbi engedélyére támaszkodva, *Fülekből* hosszabb időre lengyelországi birtokaira távozott,³ *Pálffy* főkapitányi méltósága s tekintélye lekicsinylésének és függelemsértésnek minősítette, a melyet saját hatáskörében úgy kívánt megtorolni, hogy a Lengyelországból július végén hazaérkező *Wesselényi* előtt a füleki vár kapuit egyszerűen bezáratta. Az önérzetében ekként megsértett kapitány azonnal Bécsbe sietett, hogy magát, illetőleg eljárását a haditanács előtt igazolja és ott a következőkép adta elő a törvényt.

Lengyelországba nem önhatalmúlag távozott, mert erre az útra már korábban nyert volt engedélyt *Pozsonyban* az érsekújvári főkapitánytól; legutóbb, a midőn magát erre az útra elhatározta, nem tartotta szükségesnek *Pálffy* újabb engedélyét, mert az előbbi engedélyt még érvényesnek tekintette erre az útra is, s mert nem akarta *Pálffyt* efféle kérésekkel minduntalan terhelni. Eljárásával azonban egyáltalában nem volt szándékában *Pálffyt* megbántani.

A mi már most a törökkel való összeütközését illeti, tény, hogy az ütközetet megelőző időben a törökök mintegy tizen-nég napon át épületfa összegyűjtésének ürügye alatt a határterületeken portyáztattak és legfőképen arra törekedtek, hogy *Wesselényi* katonái közül minél több foglyot ejtsenek. Mindezt

¹ Eredetiben u. o. A. I. L. 5. f. 1.

² *Pálffy* Pál levele 1638 június 19-ről *Pálffy* Istvánhoz. Eredetiben u. o. A. I. L. 4. f. 5.

³ *Wesselényi*nek Lengyelországba való utazása füleki kapitánysága idejében is gyakran ismétlődött egyszerű főkapitányi engedély alapján.

ő egy ideig eltűrte, sőt az egri pasát arra kérte, hogy hívja vissza katonáit s azokat tartsa féken. Minthogy azonban úgy tapasztalta, hogy közbelépésének semmi eredménye nem volt, sőt a törökök erőszakosságairól nap-nap után érkeztek hozzá jelentések, mulhatatlannak látta a maga részéről a fegyveres beavatkozást; de ekkor is csak arra törekedett, hogy a törököket a magyar határról elűzze, a mi meg is történt. Visszatérőben azonban, midőn már veszélyen kívül állóknak gondolták magukat, a törökök váratlanul reájuk ütöttek; ekkor ő kényszerűségből használta ellenük a fegyverét s a támadó törökök egy részét felkonczolta, a többit pedig megfutamtotta.

A haditanács *Wesselényi* előadását és mentségeit a maga részéről is elfogadta s ennek következtében kimondotta, hogy *Wesselényi* eljárásában sem függelemsértés, sem *Pálffy* főkapitányi tekintélye megkisebbitésének ténye nem forog fenn. Ennek következtében a haditanács figyelmébe ajánlja gróf *Pálffy*-nak, hogy engedjen merev magatartásából és nyújtson alkalmat arra, hogy *Wesselényi* tiszti becsületének sérelme nélkül az anynyira fontos végvár kapitányságát mielőbb újra elfoglalhassa.¹

A haditanács kiegyenlítő közbelépését a maga részéről *Eszterházy Miklós* nádor is erősíteni igyekezett azzal, hogy augusztus 8-án kelt levelében engedékenységre hívta fel a főkapitányt *Wesselényi* érdekében. «Az minemü fogyatkozásokat *Wesselényi* uram tött volt mind az maga hivatalja s mind Kglmed ellen e napokban, mely miatt tisztiből való kirekesztése is és suspensiója subsequáltatott, úgy tetszik, jobban esett volna, ha eszén járt volna ő is s okot nem adott volna az magára való nehezítésre; de in modo agendi is contra illum talám más rendet kellett volna tartani. De az immár meg lött, az mi lött, hanem eligazította ott fenn dolgát Ő Kglme és decretumot hozott alá, hogy ea autoritate be menvén viseljen gondot az végházra és másszor cautiorb legyen az maga dolgaiban és ne vétsen se az edictumok ellen, se penig Kglmednek, a mint hogy nem is fog

¹ A haditanács javaslata, nemkülönb *Wesselényi*nek mentségei az előzmények ismertetésével a haditanácsnak 1638 aug. 5-én *Pálffy István*-hoz intézett levelében olvashatók. Eredetije u. o. A. I. L. 4. f. 2.

véteni. Kglmedet azért én is szeretettel kérem, vegye el már róla neheztelését s szolgáltatson inkább véle, ugyan megérik azért ez a legény s vexatio is intellectum dat ei és szolgálni fog mind az közönséges jónak s mind Kglmednek.» Végül kérte *Pálffy*t, hogy reá való tekintettel «tovább való dilatióra, vagy kérdésre ne vegye ezt az dolgot, hanem complacáltassék az egyszerű neki;» a nádor maga lesz kezes érette.¹

Wesselényi azonban erősen csalódott akkor, a midőn azt hitte, hogy a haditanács és a nádor békéltető, engesztelékenységet hangoztató levelei után az ellentétek felett egyszerűen napirendre lehet térnie. Gróf *Pálffy* a nála jelentkező *Wesselényi*t egyáltalában nem fogadta barátságosan s mindössze csak annyi engedékenységre volt kész, hogy őt a füleki várba bebocsássa, de kapitányi jogkör nélkül. Ezt viszont *Wesselényi* nem volt hajlandó elfogadni s ezért inkább jószágaira vonult vissza, semmint *Fülek*re kapitányi jogkör nélkül. Ez a személyes vetélkedés, a mely *Fülek* várának helyzetére a zavaros viszonyokat tekintve egyáltalában nem volt közömbösnek tekinthető, a haditanácsot erélyesebb lépésekre készítette. Augusztus 21-én leiratban utasította *Pálffy* főkapitányt, hogy *Wesselényi*t a füleki kapitányságba teljes jogkörrel helyezze vissza, mert a haditanács nem vállalhat felelősséget azért, ha a *Pálffy* és *Wesselényi* közt jelenleg fennálló ellentétek következtében a füleki várat esetleg baj éri, sőt úgy véli, hogy a felelőség kérdésének megállapítása a várnak török kézre jutása esetén igen közelről érintené a főkapitány személyét is.²

Wesselényi ezek után rövid idő alatt valóban visszanyerte a füleki kapitányságát. De éveknek kellett eltelniök, míg *Pálffy*-val a korábbi baráti viszonyt ismét helyreállíthatta.

Dr. LUKINICH IMRE.

¹ Eredetije u. o. A. I. L. 5. f. 5.

² 1638 aug. 21-éről kelt eredetije u. o. A. I. L. 4. r. 8.